

Et gammelt teglværk

af Erling Kristensen - Social-Demokratens Kronik, den 18. juli 1941

Kukkeren kukker nær og fjernt. Den kukker fra gamle, skæve hegnspæle og nyløvede birkelunde, den kukker så elleveldt fyrigt, at den vækker os om nætterne i vore senge og får os til at le mod hinanden med lysvågne sommernatsøjne.

Det er kukkeår i år, og vidste vi det ikke før, så ved vi det, straks vi begiver os ud i det vide midtjyske sommerlandskab. Det lyder, som sad der en gøg på hver lille forhøjning. Kukkuk ringer han, højsommerens lystige propagandachef med sine store, runde klokketoner. Kukkuk! Hver tone så rund som en bold og så blød som gøgens fjerede bryst.

Jo, det er kukkeår, og det er højsommer. Rugen har nu trods tørken nået en længde, så den kan bølge for søndenbrisen. Gyngende grønne går velsignelsens korndønninger over dybgrønne agerslætter og gulnende bakkekupler. Solens ildhjul snurrer dybt inde i himlens mælkede varmedis og ude bag horisontens bakketungede plankeværk hæver tordenskyen sig med rynker i panden.

Landskabet bølger med bakker og dale, slugter og grønne engslætter. Dybt nede, hvor fortidsfloden redte sig seng, græsser buketter af broget kvæg langs bæk og å. På den store afstand ser det ud, som om de alle sammen er tøjret ved vandløbenes sløjfende sølvbånd.

Over bakkernes dyrkede kupler går heste med mænd og radrensere efter sig og trækker brunlige streger gennem de støvende, varmedirrende Roemarken. En skorsten titter rygende op bag en gravhøjs lyngtækte runding. Frejdige haner galer sommerligt fra skjulte våninger dybt i dalene. Og højt og usynligt i varmedisen hænger lærkerne som lydende tonebruser og risler sangstrubernes kilrende trilleregn ned gennem sommertimernes nådige evighed.

Denne gåtur står ikke opført i nogen vejledning for turister, men hvert nyt skridt er en åbenbaring af sindsnæring uden lige. Så manende og stort i trækkene er landskabet med gletscherrandens tusindårige bakkeaflejringer, at selv en høj teglværksskorsten helt uventet kan dukke ind i billedet. Så uventet endda, at vi står på en bakke og ser ned i skorstenen.

Fra teglværket på den snævre dalbund toner arbejdets sang i stilfærdig og hverdagslig duren. Fra samme skjulte sted gungrer et tørveværks motor sine eksplosioner op mod de syngende lærker.

Det aner mig, at jeg her i den hede solsummende sommerdag har gjort et fund. Et tankevækkende og inspirerende fund. Teglværker har tidligere været afhængig af oversøisk brændsel. Her har teglværket sit tørveværk. De to samarbejdende virksomheder summer deres stærke durende node ovenud af dalens bakketragt. Det forekommer mig, at der synges noget om mit lands skjulte kræfter. Noget jeg gerne vil lægge øre til. - - Jeg vil bie her. Jeg vil tage denne symbolske virksomhed ind i mit sind og bringe den med mig. - - Der er forkyndelse i dens skjulte duren mellem bakkerne. - -

Et gammelt teglværk er altid en malerisk ting i et landskab. Der er en egen talende stemning omkring de vringlede, pjaltede og lemmeklaprende tørvelader, og der er dyster mystik om de borgagtige brændeovne med de gluglignende hvælvede portåbninger. Set i fugleperspektiv bliver dette gamle Teglværk til essensen af alt teglværksmystik. Som det dér ligger i sit hul, er det blevet til gradvis gennem sekler. Ja, det har endda sin oprindelse langt tilbage i munkestenenes fjerne Tider. Men nu ser det ud, som om det hele i nat var smidt derned af en kæmpehånd - hulter til bulter ligger det hele mellern bunker af slagger, ler og dynger af mursten. - - Nælder og følfod gror frodigt, hvor menneskefødder ikke træder dem ned. Vringlede tipvognspor ormer sig i slyng og bugter fra værket ned i lergravens forrevne, gule verden. Hernede under den lysende lerskrænt tumler halvnøgne mænd med skovle, ler- og tipvogne. Det er dem, der forsyner værkets grådige, grove tyggemusklers med ler og atter ler. Ikke blot nu, men hele den lange, hede sommer igennem. Med rækker af lerede fyldte tipvogne mader de i deres solbrændte ansigters rindende sved. Og de gumlende sværvægtsorganer tygger drev og skyder leret fra sig i form af tunge, våde sten. Her pulserer 1941 sommerens forcerede travlhed, mens lærketriller risler, og brisen dufter balsamisk af nyslået hø og solknitrende sydskrænter.

Jeg ser på de lerede mænd ved tipvognene. Kroppens muskler er spændte og spændt for, men ansigternes miner er frie og lyse, som var dette her ikke knokkelarbejde, men et festligt samvær. Der er ingen tvangens krampeskygger, der skæmmer ansigterne og varsler om menneskehedens undergang. Ledelsen her må være forstandig og menneskeklog. Mens jeg går ned fra min fugleperspektiviske bakketop, hører jeg lertøserne klogt og frit drøfte verdens forvirrede

begivenheder - og uindbuden følger jeg med tipvognene op ad skinnerampen til teglværkets forslugne gab. Det er en mægtig tragt, der knurrende som en gnaskende hund i en gumlende kørrovs vender lerskråen mellem ælteværkets tænder, spytter stenene fra og synker med smittende velbehag. Det eneste, der mangler for at fremkalde gigantiske sultfornemmelser, er, at maskinen skulde række en tunge ud og slikke sig om de lerede plankelæber.

Men at ælteren har gode tyggeredskaber, det ser man nede ved skærebordet, hvor leret så findelt i konsistensen som kagedej kommer glidende ud i form af en blød rektantet lerblok. Et hurtigt grev i et trestænget skæreapparat, og tre bløde, glatte mursten er født til Verden, tre til, og tre til. Leret, der indtil for minutter siden har hvilet i årtusinder i bakken, har fået den form hvori det skal tjene menneskene indtil det om andre sekler i form af brokker og slidstøv igen vender tilbage til det evige kredsløb.

Her bliver de våde sten grebet af travle men omsorgsfulde hænder, læsset på trillebør og kørt ind i tørreladernes hylder, hvor sommertørken skal forberede dem til den hårde brænding i ovnens hvidglødende ildhelvede. Først hærkning så bærende opgaver. Hvem ved, hvad disse sten får at bære på. - -

Her slider stærke mænd. Her trækker sommerbrisen kølende gennem det høje rum. Det slår mig, at jeg står i en arbejdets katedral, hvor slidets hænder udfører Præstegerning. Hver mine og bevægelse vidner om ansvar for et kald.

Jeg fornemmer, at her er stedet, hvor det er godt et bie lidt. For mig bliver det noget i retning af et bedekapel ved vejen. Jeg er gået her ind for at hente styrke til turen mod fremtiden, og det, der mest forbavser mig er, at der virkelig er styrke at hente.

På min andægtige vanken om i de store mystiske tørrelader står jeg pludselig ansigt til ansigt med stedet, hvor værkets håndstrøgne sten bliver til. Her, hvor maskinlarmen knapt når ind, er der for alvor højtideligt og andagtsstille. Kun midsommerblæsten rykker nu og da i tørreladens åbne lemme.

Der er evighed i vindens puslen, som der er det i håndstrygerens arbejde. Han står ved sin disk, tager til hver sten nøjagtig det ler, der skal til for at fylde en stenform, klasker det ned i formen, glatter over med de våde hænder og stryger efter med en pind.

Der er evighed i de klask. På denne primitive måde er sten bleven til århundrede før dampens og dieselens tid. Ikke langt fra, hvor den moderne teglovn nu står, fortæller fundet af en gammel, gammel munkestensovn, at her har klaskene fra leret, der slynges i stenformen lydt for hundrede af somre siden, mens slægtled efter slægtled er bleven træt og er aget bort gennem hulvejen.

Håndstrygeriet er teglværkets mere "kunstneriske" afdeling. Her står håndstrygeren, meneren, ved sin lerdisk og klasker ler i formen med de bare hænder. Når han gør det, ser det ud som det letteste af alt, men det kan nok vanskeligt læres. Der er efter sigende tradition for, at en dårlig håndstryger skal være led i en mindst sekel gammel håndstrygerslægt. Det er en kunnen, der skal suges ind med modermælken.

Som tilskuer iklæder jeg mig beskedenhedens ydmygste antræk. Her befinder jeg mig jo på traditionens hellige gebet, om det er der slet ingen tvivl mulig. Mesterens værdighed er stor som hans tavshed. Han er som en stor musiker midt i et ophøjet tema. Hvert klask af det våde ler i formen er en lydende node i en æreshymne til håndstrygerkaldet, til alle skæbner, der er begyndt og endt på dette sted.

Jeg føler tydeligt, at det er det, han spiller om, og var jeg som han, en lerets førstestylofonist, så vilde jeg spille med. Spille om de evigt våde håndstrygerhænders energiske kamp mod gigtens drage mod seneknuder og muskelsmerter, spille om ærbødigheden for kaldet. Om alle de arbejdets stille Mænd, der har virket her - - men mesteren får spille alene. - -

Jeg lister ud betaget af den sikkerhed, hvormed han hver gang tager akkurat det kvantum ler, der kan fylde formen. Jeg får solens guld og landskabets grønt i øjnene. I ørene har jeg lerets våde klask, som de i århundreder har lydt fra dette skjulte sted mellem bakkerne. Hvert klask har været en sten til Danmarks gård. - - I dag nye sten til nye, stærke mure.

Lige neden for teglværket laves der tørv til ovnen. Det går op for mig, at dette sted er en lille, spændt muskel i landets stærke, arbejdende legeme. Et symbol på vilje og indre styrke. Før skulle brændslet til ovnen hentes udefra, nu hentes det for en stor del op af Værkets egen grund. Trods alle trusler om fattigdom, giver billedet en følelse af velstand.

Det er gribende at lugte den fede, urkolde tørv, som den bliver hentet op fra fortidsflodlejts bund. Den er i dag dyrebare end guldbarrer fra en box. Den er varmekilden, der skal nære landets Liv.

Her arbejdes med fynd og klem. Dybt nede i gravens pløre står svedende mænd og smider landets opsparede varmereserver på elevatorens vandrende skovle. Og det går tørvejorden som leret i teglværkets æltemaskine. Den bliver tygget og sunket og presset ud igen som en glinsende glat blok.

Denne virksomhed har ikke som håndstrygeriet traditionens patina over sig. Dette her er den nye tid. Motoren, der smelder og damper ude ved graven, er det centrum, hvorom det hele drejer sig. Fra den ruller de løjerlige toetagers kærre med glinsende tørv ud til bakkernes tørrepladser. Villige, arbejdsvante heste trækker, så det knager, og barfodede køre følger dem over den bløde bund. Her kører en ung kone sin svedende hest. Hun ligefrem danser med tømme på stærke, bare ben. Hendes ryg er spændstig og øjnene klare som den himmel, hun arbejder under. Synet får ens fremtidsstro til at stige et par tiltrængte ekstra Grader. - - Det er "kun" en tørvetriller, men der er vilje, styrke og æggende gratie i hendes slidsomme bevægelser. Klokkeren toogtyve i aften skal hun og hendes mand på cykle køre fire mil til deres hjem, ordne tusinde ting der og stille igen i morgen eftermiddag. Højt over mosefolkene synger lærkerne. Jeg tror, de synger en særlig sang til hende. - -

Ude på den gungrende brink giver motoren et par befrielsens snøft og går i stå. Tørvefolkene skal have en bid mad og et hvil. Med madtasker og termoflasker lægger de sig på den bløde mosebund. Bag dem som en manende og malerisk baggrund står ludende heste og gumler i muleposerne - - Det er en deling af det nyttige arbejdes fredelige stødtropper, der på deres kampfærd gennem dagene holder en times rast.

Der spises og snakkes. Med en brink som hovedpude og de nøgne fødder skjult i saftigt grønt mosegræs ligger man og ser og ikke ser. Øjnene er vendt mod himlens uendelighed, har begivet sig på en times himmelfart. - -

Men det er det nære nu, det gælder. Manden, der skal starte motoren, hiver allerede i svinget. Den vil ikke. Han snakker med den, gør lidt nar ad den. Som diplomatiet i verdenspolitikken ægger og gejler og provokerer han. Så sker eksplosionen. - -

I Modsætning til mange diplomater kan han gå fra svinget med smil i øjenkrogene og en ren samvittighed. Lidt stiv i lemmerne efter hvilen går han i gang med at grave landets geologiske fortid op og gøre den til varmekilde for kommende vintertider.

Inde under lerskrænten dundrer teglværket. Her bjæffer motoren og presser tørv. Som Danmark er et lille fredeligt, trofast arbejdende land i Verden, er dette sted et lille land i landet. En virksom celle i et sundt væv. Med en sådan sundhedstilstand skal det nok gå. Det vil gå!

Måske er det påfaldende, at jeg bliver gående her, men jeg vil vente til klokken toogtyve for at se den unge kone efter en lang hed dags arbejde slænge seletøjet af hesten og springe på cyklen. Jeg får det at se. - - I den lyse nat har hun nu fire lange mil foran sig. - - Mit sind kukker med kukkeren et lydt gækkende kuk mod fremtiden. - -